

Platí však levicový výklad o roli katolické církve. Skutečně, byl to mnohem spíše Vatikán než de Gasperi a jeho Křesťansko-demokratická strana (DC), kdo byli v Itálii hlavními protihráči komunistického bloku. Předáci DC i buržoazie, pro niž byl katolicismus spíše věcí konvence, se ve strachu před levými *ultras* načas politicky „utekli k církvi“.

Zhruba do vzniku *Kominformy* byli ještě ve Vatikánu ochotni věřit, že dojde k evropskému urovnání a SSSR ponechá satelitním státům náležitou míru národní suverenity. Jak psal v jejich tiskovém orgánu *Osservatore Romano* šéfredaktor Giuseppe Dalla Torre, „i v nejtvrdějších střetnutích lidských a národních zájmů je vždy prostor pro mírové soužití“. Avšak potom, vyjádřeno slovy dokumentu *Foreign Office*, Vatikán seznal, že postoj „umět vyčkávat“ vůči východní Evropě nefunguje. V prosinci 1947 sice Ždanov pod dojmem francouzského neúspěchu vedení PCI instruoval, aby „tlak zdola zmírnilo“, a vyhnulo se tak povstání a nevyhnutelné porážce, a také Togliatti dal ujištění, že PCI se zříká ideje násilné revoluce a její cesta k moci je „dlouhým pochodem v rámci legálních institucí“. Avšak postup satelitních komunistických stran, a zejména pražský únorový puč vážily nyní ve Vatikánu více: soudili, že není důležité, co „říkají, když nejsou u moci, ale jak jednájí, když jí dosáhnou“. Pius XII., podle zahraničních návštěvníků v hluboké depresi a v očekávání, že bude v Římě muset přijmout mučednický kříž sv. Petra, mluvil ve vánočním poselství 1947 politickou řečí – „ten, kdo dá svou podporu, své služby a talent těm stranám a silám, které popírají Boha, je dezertér a zrádce“.¹⁰³

Pro výsledek finále mocenského střetnutí, všeobecných voleb 18.–19. dubna 1948, byla aktivace katolického duchovenstva a organizací (přes 20 000 občanských výborů) mnohem důležitější než činnost chatrného aparátu DC či pomoc Marshallova plánu. Pomohly jim dva psychologické faktory: (a) pražský puč otřásl i dosud převládajícím přesvědčením, že pro Itálii by byla nejlepší pozice „mezi Západem a Východem“, (b) vzrostla obava, že triumf levice na severu by mohl vést k rozpadu státu.

Komunisticko-socialistická „Lidová fronta“, která očekávala zisk nadpoloviční většiny hlasů, se tedy dočkala zklamání. Hlasovalo pro ni jen 31 % voličů (proti 40 % v roce 1946) a prohrála i na severu; udržela si svůj vliv jen v baštách střední Itálie (Emilia-Romagna aj.). DC naproti tomu obdržela 48,5 % všech hlasů a byla to ona, kdo získal ve sněmovně nadpoloviční většinu křesel.

Levicová frustrace z porážky a s ní související vzestup vlivu Scoccimarrovy *ultras* dostaly vhodný ventil, když byl Togliatti (14. července v Palermu) těžce zraněn atentátníkem. Vlna divokých „kominformních“ politických stávek a demonstrací však měla podobný výsledek jako ve Francii. A nejen proto, že ministr vnitra Mario Scelba (DC) ukázal stejnou pevnost jako socialista Moch. Vedení PCI zjevně netoužilo po dalších konfrontacích, znovu kladlo důraz spíše na parlamentní akce za zlepšení sociálních podmínek chudých. Ještě v době, kdy Togliatti ležel v nemocnici, dohodli se Secchia a Longo, že je nutné „kontrolovat toto (protestní) hnutí, nenarušit legalitu“. Pro utišení *ultras* byla pouze náležitě vystupňována propaganda proti „vměšování USA“, a takové bylo zjevně i přání Kremli. Stalin si nenechal ujít příležitost kritizovat francouzsko-italské „parlamentní iluze“, ale jeho zásada zjevně zněla: „Zaplést nyní ‚socialistický tábor‘ do konfliktu v západní zemi by bylo hrubou chybou.“¹⁰⁴

¹⁰³ Clark, *cit. dílo*, str. 323–325; Ch. Duggan – Ch. Wagstaff /eds./, *Italy in the Cold War. Politics, Culture and Society 1948–58*, Oxford 1995, str. 68–74.

¹⁰⁴ Pons, *op. cit.*, str. 20–23; Urban, *Moscow and the Italian Communist Party*, zvl. viz str. 219.

Přitom byl postoj Washingtonu stále ustrašený, nikoliv militantní. V únoru 1948 učinila NSC závěr, že levice je „schopna v severní Itálii počáteční vojenské kontroly“, která umožní Rudé armádě snadný vstup. I Kennan propadl panice, jak ukazuje jeho telegram Marshallovi: „Kladu si otázku, zda by nebylo lepší, kdyby italská vláda postavila komunistickou stranu mimo zákon... Komunisté by pravděpodobně odpověděli občanskou válkou... a to by asi vyústilo ve velkém násilí. Ale blížíme se k poslední čáře a soudím, že by to bylo lepší než jejich nekrvavé volební vítězství v důsledku naší nečinnosti.“ Avšak konečná washingtonská rozhodnutí byla zcela jiná. Protikomunistické strany a organizace jak ve Francii, tak v Itálii dostávaly z USA peníze, sotva však více než levice „od svých“, jinak vládla ona „naše nečinnost“. Vycházejí z tehdy široce sdíleného přesvědčení – včetně přesvědčení evropských komunistických kádrů –, že případný komunistický triumf bude ihned následován sovětským vpádem do západní Evropy, Bevin nabídl v souvislosti s francouzskou krizí Marshallovi dohodu o společných vojenských protiakcích; ale státní tajemník označil takovou iniciativu za předčasnou. V italském případě zůstalo v platnosti, že americká vojska nezasáhnou, i kdyby se tam komunisté zmocnili vlády státním převratem. Nanejvýše se připouštěla možnost „vysazení vojsk k obraně Sicílie a Sardinie“, ale i to jen za předpokladu vstupu Rudé armády na italskou půdu a na základě „oficiálního pozvání legální vlády“.¹⁰⁵

O osudu Francie a Itálie nerozhodl tedy Washington politickým diktátem či ozbrojenou mocí. Komunisté prohráli na vlastním hřišti a s domácím soupeřem.

8. DEKOLONIZACE JIHOVÝCHODNÍ ASIE

Američané a Britové se v posledním válečném období vraceli do jihovýchodní Asie jako vojenští vítězové, a již i proto si mohli v komplikované situaci počínat střízlivěji než Francouzi či Holanďané, kteří se zpět na scénu doslova přikulhali s těžkými komplexy otřesené „důstojnosti a cti“.

Hned po japonském vpádu – v Rooseveltově rozhlasovém projevu 28. prosince 1941 – Spojené státy slavnostně přislíbily „svým“ Filipínám, že „bude vykoupena jejich svoboda, nastolena a chráněna jejich nezávislost“.¹⁰⁶ Slib však musel být plněn za specifických okolností, hodně vzdálených americkým představám. Rozsah kolaborace s okupantem ukazoval, že reformy 30. let tu nezanechaly hlubších stop, ani nezabránilo vzniku mimořádně militantní komunistické strany. Nadto po smrti „otce filipínského nacionalismu“, prezidenta Manuela Quezona (1944), zde nebylo silného místního politika, schopného vymýtit rozvětvený klientelismus. Nezávislost byla vyhlášena 4. července 1946 uprostřed všeobecného neklidu. Američané se museli smířit s perspektivou, že v obraně proti levici budou nuceni uzavírat politické obchody, respektující existenci řady klik kolem regionálních vůdců se silnými ekonomickými pozicemi na venkově (*caciques*) a s podnikatelskými skupinami, tedy za podmínek málo se podobajících liberálnímu antikolonialistickému ideálu. Přesně to vyjádřil brit-

¹⁰⁵ *FRUS 1947*, sv. 3, str. 709–713; *FRUS 1948*, sv. 3, str. 767–769, 848–849; Trachtenberg, str. 88; Wall, *cit. dílo*, str. 71ff.

¹⁰⁶ Tarling, *The Fall of Imperial Britain*, str. 144.

ský diplomat ve zprávě pro *Foreign Office*: Filipínská elita, „z níž nikdo není bez viny na kolaboraci s japonským režimem“, se naučila pohlížet na politiku jako na svého druhu „klacek, jímž jedna klika mlátí druhou v pranicí o zlato“. Z tohoto zorného úhlu pohlíží i na nezávislost jako na záruku, že jí nikdo nebude bránit v „loupení“, a od USA očekává jedině: platit a příliš nekontrolovat, kam peníze jdou.¹⁰⁷

Rozporná filipínská zkušenost však nezměnila základní postoj Státního departmentu a vojáků k jihovýchodní Asii – zásadu „spořádané dekolonizace“, tj. postupného předávání politických pozic umírněným nacionalistům s tím, že budou respektovat strategické, ekonomické a bezpečnostní zájmy Západu. Přijímalo se, že (a) se starými koloniálními mocnostmi se nelze okázale rozejít, jak si to původně představoval Roosevelt¹⁰⁸, pouze je možné tlačit je ke kompromisu s nacionalisty; (b) nacionalističtí vůdcové jsou většinou lidsky nezralí, demagogičtí, a tudíž nespolehliví, ale patří jim nepochybně iniciativa a lze jen doufat, že vlastní hmotné a politické zájmy i je povedou ke kompromisu. Zároveň, vzhledem k národním tradicím i nutnosti soustředit pozornost na nejcitlivější body geopolitické scény (především západní Evropu), se Washington snažil o totéž jako na Středním východě – s výjimkou Filipín vystupovat až z druhé pozice, přesunout odpovědnost za tuto oblast na Británii.

Britové měli proti Američanům výhodu dlouhodobé zkušenosti a disponovali i rozsáhlou klientelou, kterou si vytvořili systémem „nepřímé vlády“. Nyní věřili, že postačí „zrychlení tempa vývoje k novému pořádku“, aby vznikl nový typ Britského impéria složeného z dominií, v němž sice bude chybět loajalita typu bílých „osadnických“ kolonií, Austrálie a Nového Zélandu (kde oddanost královské koruně byla bezvýhradná), ale ekonomické a finanční svazky rozhodnou.

Z tohoto hlediska i ve Whitehallu těžce nesli nepružnost Holanďanů a Francouzů; jen na rozdíl od Američanů rychleji poznali, že uprostřed rozvratu nefunguje představa, že – „zřídí-li si podobné demokratické instituce jako my, začnou se chovat jako my“. Rovněž vědomí, že nemají zdaleka to, co jim dávalo takovou sílu v minulosti, dost peněz a dost (vlastních či najatých) vojáků, je přivádělo k pragmatickému výkladu o „zrychleném tempu“. Kde jejich ekonomický a strategický zájem byl menší a kde viděli, že s tradičními kompromisy a technikami nevystačí, dávali se podobnou cestou jako na indickém subkontinentě, cestou uznání nezávislosti s nadějí na zachování imperiálních svazků. Tam však, kde ekonomické a jiné výhody převažovaly a kde jim síla stačila, ponechávali tradiční kompromisy a techniky ve hře a se „zrychlením tempa“ nespěchali.

Odlišnost svého postoje od amerického předvedli Britové nejdříve v „zemi bílého slona“, Thajsku. Od 20. let zde liberalizační alternativu představovali Lidová strana a její vůdce Pridi Phanomyong; Pridi se také postavil do čela válečného hnutí odporu, vynutil rezignaci projaponsky orientovaného maršála Phibuna Songgrama a zřekl se i nároků na území získaná ve spojení s Japonci. Přesto v Londýně sledovali Pridiho vládu nikoliv s americkými nadějemi, ale se stejným podezřením jako v Paříži; obávali se její silné orientace na čínskou menši-

nu i komunistické infiltrace vládní Lidové strany. Strategické i ekonomické požadavky vznesené vůči Bangkoku – (a) „Thajsko má velký význam pro obranu Malajska, Barmy, Indonésie a Indočíny, a musí proto spolupracovat ve všech otázkách mezinárodní bezpečnosti“, (b) vysoké reparace¹⁰⁹ – byly ve světě vykládány jako pokus obnovit staré anglo-francouzské „kondominium“. Ve skutečnosti byly motivovány destabilizací jihovýchodní Asie a naléhavou potřebou získat z válkou téměř nedotčeného Thajska rýži pro zásobování vlastních zemí i hlavem postižených držav, Malajska a Indočíny. Ani potom nešlo o snahu vytvořit zde novou kolonii, nýbrž o společný zájem skoncovat s Pridim. Ten se totiž neskrýval, že Phibunovu „panthajskou ideu“ chce nahradit programem „Federace jihovýchodní Asie, svobodného Laosu, svobodné Kambodže, Barmy a Siamu“¹¹⁰, hrozcím další destabilizací, v tomto případě již spojenou s čínsko-komunistickými snahami.

Thajsko se také stalo první zemí jihovýchodní Asie, v níž většina domácí elity v čele s hlavním strážcem stability, armádou, vykročila konzervativním směrem. Demokratizační gesta (vyhlášení ústavy a svobodných voleb) se jí jevila jen jako doplněk absurdní situace, kdy v zemi nezničené válkou a oplývající rýží panoval rozvrat. A více méně oprávněně připisovala tento stav vládě, zjevně ovlivňované čínskými kompradory a jejich prokomunisticky smýšlejícími syny. Hesla „zastavte čínské přístěhovalectví“, „zavřete čínské školy“ nebyla jen záležitostí militantních skupin tzv. černých slonů. Nevyjasněná vražda krále Anandy byla asi rozhodujícím přelomem, kdy se politické misky vah definitivně naklonily zpět ve prospěch maršála Phibuna. Armádní převrat v listopadu 1947 byl začátkem krátkého pochodu k obnově jeho diktatury, na niž byl nyní Západ ochoten pohlížet zcela jinak než ve válečných letech.

Komunistická výzva v Indočíně

Uvažujeme-li o postupném, byť jakkoliv komplikovaném obratu britské a potom i americké politiky v jihovýchodní Asii od podpory dekolonizace k podpoře stability, pak vedle zásadních geostrategických důvodů hrál důležitou úlohu vývoj ve francouzských indočínských državách, zejména ve Vietnamu. Síla komunistické výzvy se zde projevila plnou vahou již v letech 1945–1946.

Britská správa v Indii nesla hrdý štít čistých rukou a efektivitu; ne tak správa francouzská. Britové s úspěchem využívali místních knížat, sultánů a kmenových náčelníků; početné (hlavně horské) nárdky Vietnamu se však obdobným francouzským snahám bránily. Koncentrace nejubožejšího proletariátu, *kuliů*, na gumovníkových plantážích či v antracitových dolech byla optimální pro agitaci, a totéž platilo o mase rolníků, jejichž půdy se zmocňovali cizí *koloni*, místní byrokratická elita (*mandarini*) i čínští lichváři-kompradoři. Ze škol také vycházela mládež převážně oddaná levicovým odrůdám vlastnictví.

V „civilizačních nedotčených“ západních částech Indočíny, Kambodže a v hornatém Laosu nic nenaznačovalo krušnou budoucnost; a zejména Kambodža se zdála být cizincům téměř malým rájem uprostřed džungle. Ve Vietnamu – v kolonii Kočínčina (Saigon, delta Mekongu) a v protektorátech Annam (s císařským hlavním městem Hue) a Tongking (s centrem v Hanoji), tam, kde se Francie chlubila výsledky své *mission civilisatrice*, rozvojem školství,

¹⁰⁷ Tarling, *The Fall of Imperial Britain*, str. 153–154. Podrobně tentýž, *Britain, Southeast Asia and the Onset of the Cold War, 1945–1950*, Cambridge U. P. 2000.

¹⁰⁸ Rooseveltův povrchní pohled na jihovýchodní Asii dobře vyjadřuje jeho soud: „Indočíňané jsou lidé malých postav jako Jávanci či Barmánci, a (proto?) nebojovní.“ A protože „Francie po dobu, co má tuto kolonii, neučinila nic pro zdokonalení domorodců“, je nutné ji odtud dostat pryč. (A. B. Cole /ed./, *Conflict in Indo-China*, Cornell U. P. 1956, str. 47.)

¹⁰⁹ Aldrich /ed./, *op. cit.*, str. 310–311.

¹¹⁰ Tarling, *The Fall of Imperial Britain*, str. 166.

využitím dosud nedotčených darů přírody, výstavbou infrastruktury – se však pro komunisty vytvořily mimořádně příznivé podmínky.

Válkou klesla francouzská prestiž ke dnu. V roce 1940 dala koloniální správa, poslušná režimu ve Vichy, vojenské základny Japoncům a i jinak se podřizovala jejich přáním. Pokoření bylo dovršeno 9. března 1945, kdy noví okupanti převzali veškerou moc, zlomili sporadický odpor a francouzské vojáky i úředníky internovali. V rámci zásady postavit „žluté“ proti „bílým“ také Japonci uznali nezávislost vlády císaře Bao Daie v Hue, ale jediný prospěch z celé zápletky měli komunisté, vystupující od roku 1941 za kulisu Vietnamské ligy nezávislosti (*Viet Minh*).

Uprostřed chaosu, na přelomu let 1944–1945 ještě znásobeného hladomorem – během pěti měsíců zemřelo v severní části Vietnamu asi milion lidí – byla komunistická „vedoucí role“ relativní. Měla pevnější bázi jen v horských provinciích, kde Ho Či Min zřídil ve vesnici Tan Trao jakousi obdobu Jen-anu a kde také mistrně hrál pro americkou misi roli „vlastence, nikoliv komunisty“.¹¹¹ Ve zbytku země, kde působil „stálý výbor ÚV“ v čele s generálním tajemníkem Truong Činhem, měly stovky „lidových“ a „revolučních výborů“ či oddílů „osvobozené armády“, vystupující pod prapory *Viet Minhu*, jen vágní představy; a tím spíše to platilo o mase obyvatelstva. Ani komunistické jádro – celkem jen asi pět tisíc lidí – „nemělo předem promyšlený plán a hnutí rostlo spontánně, bez ruky, která by je řídila“. Bylo však podstatnější, že ve „vzrušené atmosféře“, v níž „násilí se stalo všedním jevem“, „nastal čas, kdy rychlá akce převládla nad trpělivou úvahou, mladistvá bojovnost nad opatrností starších“.¹¹²

Rozhodnutí postupimské konference, aby Indočína na jih od 16. rovnoběžky byla obsazena britskými a na sever od ní čínskými vojsky, bylo provizoriem, jež se týkalo hlavních zainteresovaných – *Viet Minhu* a Francouzů – jen zprostředkovaně, a také jejich základní postoje byly již dány.

Viet Minh, jehož skupiny zatím „asi věnovaly stejně času likvidaci vietnamských „zrádců“ a „reakcionářů“ jako zabíjení Japonců“, měl psychologický i časový předstih. Zatímco bez japonské podpory se bao-daiovská struktura rozpadala, po komunistické konferenci v Tan Trao (od 13. srpna) se oddíly Vo Nguyen Džapa v symbolickém americkém doprovodu vydaly na pochod do Tonkinu, k Hanoji. Tam a postupně i v ostatních částech Vietnamu moc přecházela do rukou povstaleckých výborů, a hlavní vězení v Hanoji a jiná koloniální zařízení tohoto typu se „plnila údajnými „nepřáteli lidu“, „zrádci“ a „kontrarevolučními elementy““.¹¹³ Císař sám přijal všechny podmínky diktované *Viet Minhem*, včetně uznání vlády Vietnamské demokratické republiky (VDR) a po abdikaci (30. srpna) se také nechal – jako „občan Vinh Thuy“ – touto vládou jmenovat státním radou. Na velkém shromáždění v Hanoji, v přítomnosti americké delegace, vyhlásil Ho Či Min 2. září 1945 nezávislost.

¹¹¹ „Strýček Ho“ dokázal získat nejen pomoc jihočínských militaristů, ale i amerických agentů Organizace strategických služeb (OSS, předchůdkyně CIA), kteří pomáhali zbraněmi, výcvikem „osvobozené armády“, a tím vzrostla i jeho prestiž. „Jdeme nyní všichni společně, o politice budeme diskutovat později.“ prohlášoval velitel americké mise major Allison Thomas. (D. G. Marr, *Vietnam 1945. The Quest for Power*, Univ. of California Press 1995, str. 289.) Ho Či Min měl také pomocníka v osobě Vo Nguyen Džapa, jenž byl nejen vynikajícím vojenským velitelem, ale dokázal Američany i jiné oslovovat znalostí válečné historie, třeba tím, jak dovedl z paměti nakreslit schémata všech napoleonských bitev.

¹¹² Marr, *cit. dílo*, str. 2–3, 6, 238–239, 471–472.

¹¹³ Marr, *cit. dílo*, str. 234, 519; podrobně viz *tamtéž*, str. 439ff.

De Gaulle reagoval s rostoucím hněvem a do Washingtonu vzkázal: „Jestliže se (francouzská) veřejnost doví, že jdete v Indočíně proti nám, vyvolá to obrovské zklamání a nikdo neví, kam to povede. Nechceme se stát komunisty, nechceme se ocitnout v ruské sféře, a doufám, že nás tam nedotlačíte.“ Dostal od Trumana základní ujištění, že Spojené státy nebudou francouzskému návratu překážet, i když doplněné výhradou Státního departmentu – „není v úmyslu pomáhat tomu“, aby Francie „obnovila kontrolu nad Indočínou silou“.¹¹⁴ Nepřímou výhodou pro de Gaulla bylo i britské rozhodnutí obsadit Saigon a také stanovisko Čankajška. Ten, soustředěn na konflikt s komunisty, byl ochoten prodat šanci nabídnutou postupimskými rozhodnutími lacino – za zrušení starých exteritoriálních práv v Číně.

Zatímco se kuomintangské síly s naloupenou kořistí stahovaly zpět do Číny, jmenoval de Gaulle admirála Thierry d'Argenlieu vysokým komisařem v Indočíně a zároveň se na scéně objevili i jeho političtí zplnomocněnci (Jean Sainteny aj.), aby začali s obnovou koloniálního aparátu. V tradičně loajálních Laosu a Kambodži nevznikly větší komplikace, ve Vietnamu však vývoj logicky šel ke konfrontaci.

Ho Či Min se snažil brzdit „revoluční chaos“ a v Hanoji se mu to i zčásti podařilo; ale na jihu, v Saigonu, kde jeho autorita byla slabší a samostatně vystupovaly nábožensko-politické sekty Cao Dai a Hoa Hao, tajná společnost Binh Xuyen i trockisté, se již „den nezávislosti“ (2. srpna) proměnil v den hrůzy, vraždění Francouzů, včetně žen a dětí, drancování jejich i čínských obchodů, skladišť i soukromých domů. A tak, když se od 6. srpna v saigonském prostoru vysazovaly britsko-indické jednotky a potom i jednotky de Gaulla, dali se znovuvybrojení *koloni* cestou odvety.

Vědom si všech nebezpečí, podepsal v březnu 1946 Ho Či Min se Saintenym pro Francouze výhodnou úmluvu: Paříž v ní uznala VDR, ale pouze jako stát v rámci Indočínské federace a Francouzské unie, a hlavně dostala právo k „dočasnému pobytu“ 15 000 svých vojáků, což prakticky znamenalo i dočasnost úmluvy samé. Ho Či Min Francouze žádal, aby mu vyšli vstříc a „dali mu zbraň proti extremistům“¹¹⁵. Nevíme, zda to byl jen taktický manévr nebo skutečný úmysl čelit ve VDR excesům. Jisté je, že eskalace pokračovala. Střízlivější v Paříži se přimlouvali za vyčkávací taktiku, argumentovali, že komunistický režim se zhroutí sám, v důsledku hospodářského kolapsu. Ale francouzskou politiku již určovali rozhnění *koloni* a d'Argenlieu, typický vojenský tradicionalista-obránce impéria. Rozuzlení začalo 23. listopadu, kdy *Viet Minh* ignoroval požadavek, aby odešel z části Haiphongu, a d'Argenlieu na to odpověděl palbou těžkých děl, jíž byly zabity tisíce lidí. A vrcholilo počínaje 19. prosincem, kdy se nejprve *Viet Minh* pokusil vytlačit koloniální vojska z Hanoje a pak vzdoroval jejich vyčišťovacím akcím. Po těchto konfrontacích komunisté stahovali oddíly do původních pohraničních horských základen na severu, což bylo i signálem jejich návratu ke strategii partyzánské války.

Zvláštní případ Indonésie

Probíhala-li ve Vietnamu konfrontace v zásadě podle schématu komunistické doktríny, tj. s „vedoucí rolí strany“, měl vývoj v Indonésii odlišný charakter. Především (a) šlo o holandské střetnutí s širokou koalicí sil, v níž komunisté byli jen jednou, byť velmi významnou slož-

¹¹⁴ *FRUS 1945*, sv. 6, str. 300. Podrobně L. A. Rose, *Roots of Tragedy: The United States and the Struggle for Asia, 1945–1953*, Westport, Conn. 1976.

¹¹⁵ E. Hammer, *The Struggle for Indochina, 1940–1955*, Stanford U. P. 1966, str. 173.

kou; (b) anglo-americký blok dával v průběhu čtyřleté revoluce své sympatie „indonéskému lidu“, a nakonec to byl spíše tento postoj než ozbrojený odpor proti holandskému pokusu obnovit předválečný *status quo*, co vedlo k oboustranně přijatelnému řešení.

Když v září 1945 obsadila britská vojska klíčové indonéské ostrovy Jávu a Sumatru, radil Mountbatten Holanďanům, aby přijali realitu Sukarnovy republiky. Ti obecně přiznávali, že nové vztahy jsou nezbytné, ale především – jak to vyjádřil koloniální prokonzul H. J. van Mook – odmítli ustoupit americko-čínské propagandě, podle níž Holanďané „jsou nejen imperialisté, ale i nešikovní imperialisté, jejichž čas již minul“. Navíc, vedle prestižního hlediska, byli van Mook i vůdčí politikové v Haagu přesvědčeni, že bez „své“ Východní Indie by se Holandsko nemohlo vrátit k normálnímu životu, protože s přetrháním ekonomických vazeb by „nastal permanentní pokles národního důchodu“ a nakonec „všeobecná pauperizace“.¹¹⁶

Byly to racionální obavy, a své oprávnění měly také argumenty, že je i v zájmu samých Indonésanů, aby vývoj k suverenitě byl pozvolný. Vždyť Východní Indii tvořilo pět velkých a přes 13 000 malých ostrovů a sociálně bylo obyvatelstvo – bez ohledu na sukarnovskou frázi o „jednom národě“ – kaleidoskopem různých vývojových stadií od relativní vyspělosti až po lovce lebek, a v zaostalých částech hrozil s odchodem Evropanů regres k divošství. Ale byla-li umírněná část nacionalistů v čele s viceprezidentem Muhammadem Hattou přístupna takovým úvahám a ochotna ke kompromisu, Sukarnův postoj byl jiný.

V osobním životě si Sukarno počínal jako protřelý arivista. Nejprve se oženil se starší bohatou vdovou, která mu zaplatila studia a mnoho jiného. Potom si vzal mladou Indonésanku jako vhodnou dekoraci pro roli „vůdce národa“. Teprve nakonec, když se již cítil pevně v sedle, spojil mezinárodní lesk s přichylností velkých mužů třetího světa k blondýnám. Ve věci nezávislosti však mluvil jako rozohněný mladík: „Nezávislost je jako manželství,“ hlásal. „Kdo by čekal, až mu mzda vzroste, řekněme na 500 guldenů, a až si dá do pořádku svůj dům? Nejdříve se ožeň!“¹¹⁷ Počínání Holanďanů hodně přispělo k tomu, že získal pro tento přístup masivní podporu.

Poté, co Britové dovolili, aby byla v Djakartě (tehdy Batávii) obnovena stará správa, vsadili Holanďané na zbraně a separatismus, ideu federativní Holandsko-indonéské unie, v níž by Indonéská republika, izolovaná v částech Jávy a Sumatry konglomerátem států ovládaných sultány a kmenovými náčelníky, utonula ve víru rozvratu. Zformovali novou koloniální armádu a zahájili pod průhledným pláštěm „policejních akcí“ standardní pacifikaci. A opakujeme, svazoval jim ruce spíše britsko-americký tlak než odpor sukarnovské armády.¹¹⁸

V době dohody na *Renville* (19. ledna 1948) vrcholil v republice chaos. Do jejího zbytku se hrnuly masy uprchlíků a Hattova vláda byla i vzhledem k holandské hospodářské blokádě

¹¹⁶ Rotter, *cit. dílo*, str. 81; Tarling, *The Fall of Imperial Britain*, str. 155.

¹¹⁷ Tarling, *The Fall of Imperial Britain*, str. 142.

¹¹⁸ Ozbrojený konflikt, který začal v listopadu 1945, byl za britského zprostředkování přerušen o rok později dohodou v Linggadjati. Podle ní byla republika uznána *de facto*, ale byly jí přiznány jen tři ostrovy, Jáva, Sumatra a Madura, a musela přijmout zásadu federace. Holanďané se s tím však nespokojili. V červenci 1947, majíce již k dispozici sto tisíc vojáků, zahájili proti republice „policejní akci“. Ta sice měla očekávaný vojenský průběh – polopartyzánská armáda byla zahánána do džungle –, ale byla odsouzena na půdě OSN, kde se Británie a Spojené státy od Holanďanů víceméně otevřeně distancovaly. Míra angažovanosti USA se pak projevila i v tom, že nová dohoda, která potvrdila (byť na značně omezeném území, bez ekonomicky nejcennějších oblastí Jávy a Sumatry) existenci republiky, byla podepsána na americké lodi *Renville*.

bezmocná, a především vznikla i vážná hrozba zleva. Indonéští komunisté (*PKI*), kteří měli značný vliv v armádě a ovládali odbory, se cítili dostatečně silní, aby rozbili původní sukarnovskou koalici (národní strana *PNI*, *PKI*, socialisté a muslimská strana *Masjumi*) a usilovali o „lidovou moc“. Což bylo také cílem jimi dirigované tzv. Lidově-demokratické fronty, k níž se přihlásil i vůdce levých socialistů Sjarifuddin.

Nevíme, nakolik zapůsobil návrat starého muže *Kominterny*, Musso Manowara, aby byl přijat program „vytvořit proti zrádci Sukarnovi sovětskou republiku“. Ale když 19. září 1948 extremističtí důstojníci zvedli jednotky v Madiunu a Surakartě, jejich „sociální revoluce“ byla krvavou lázní, v níž byli podle Sukarnových slov lidé „mučeni, zabíjeni, rozsekáváni na kusy, jako když řezníci porážejí dobytek“.¹¹⁹ Snad právě v důsledku této divokosti zůstal puč izolován a po dvou týdnech byl potlačen. Musso i Sjarifuddin byli popraveni a Lidově-demokratická fronta se rozpadla.

Holanďané však zůstali slepí k příležitosti, která se jim tak naskytla: místo toho, aby podali bloku Sukarno-Hatta ruku ke kompromisu, 19. prosince zahájili novou „policejní akci“. Ale i když obsadili hlavní centra republiky, zajali Sukarna a jeho ministry a republikánskou armádu opět izolovali v džunglích, dostali se do mezinárodní izolace. Nejvýrazněji se to projevilo v postupu Američanů, kteří od „okázalého nezájmu“ v roce 1945 a potom rostoucího pohoršení projevovali nyní vůči Holanďanům „intenzivní nevoli“¹²⁰; vláda i Senát jim hrozily, že zablokují pomoc Marshallova plánu. Podobně byli podrážděni i ve Whitehallu, zejména proto, že holandský postup živil protizápadní nálady v asijských zemích Společenství. Z hlediska indonéského vnitřního vývoje byla „druhá policejní akce“ rovněž pohromou: komunistům byly zapomenuty spáchané ukrutnosti, stali se pro Sukarnův tábor opět vítanými „bratry ve zbraní“, součástí koalice.

Holandská vláda opožděně seznala, že si nemůže podobné zkoušky dovolit. Koloniální vojska se stáhla z republiky, Sukarno a ostatní se vrátili do úřadů. Na dlouhé konferenci v Haagu (od srpna do listopadu 1949) bylo sjednáno urovnání, zhruba odpovídající anglo-americkým představám o postupné dekolonizaci. Na základě holandsko-indonéské smlouvy „o přátelství“, podepsané v den pátého výročí vyhlášení republiky (17. srpna 1950), se stala republika jen jedním ze „Spojených států indonéských“, a kromě jiných hospodářských závazků převzala i celý dluh bývalé Východní Indie (přes miliardu dolarů). Fakticky však začínala skutečná nezávislost, byť v oné rozporné podobě, charakteristické pro většinu zemí třetího světa.

Euforie vzdělanější části indonéské veřejnosti nad nabytou svobodou uhasínala, přišel čas deziluze. Hospodářský i sociální rozvrat trval a bylo stále obtížnější připisovat jej pouze na vrub koloniální minulosti. Sukarno, toužící udržet si polodiktátorskou osobní moc, postupoval podle známého receptu: kupoval si loajalitu rozbujelého státního aparátu (a především důstojnictva) i masových organizací. Komunisté, nyní vysoce respektovaná část koalice, z této situace profitovali.

¹¹⁹ Feith – Castles (eds.), *op. cit.*, str. 361–364. Podrobněji R. T. McVey, *The Soviet View of the Indonesian Revolution*, Cornell U. P. 1957, str. 58ff.

¹²⁰ R. J. McMahon, *Colonialism and Cold War: The United States and the Struggle for Indonesian Independence, 1945–1949*, Ithaca 1981, str. 170.

9. BARMA: KOMPROMIS MEZI NACIONALISTY A LONDÝNEM

Holandané z asijské scény rychle zmizeli; Francouzi obnovovali své indočínské impérium staromódním, a proto v dlouhodobější perspektivě beznadějným stylem; Američané, zaměstnaní novými globálními úkoly, se v jihovýchodní Asii soustředili jen na Filipíny a jinde přenechali starost Britům. Ti se ocitli v dalších zemích „výzvy dekolonizace“, v Barmě a v Malajsku, v pozici zčásti připomínající francouzskou. Ale dokázali maximálně vytěžit z etnických rozporů (zvláště mezi „domácími“ Barmánci a Malajci a „cizími“ Číňany), z vystřízlivění nové elity (v Barmě) či svých starých vazeb (v Malajsku). Dobře kombinující kompromisy s pevností našli zejména ve strategicky i ekonomicky klíčovém Malajsku výhodný, dlouhodobý *modus vivendi*.

O poválečné nezávislosti Barmy nebylo v Attleeho vládě pochyb, spor se jen vedl o to, zda vyjednávat s radikálně orientovanou „Antifašistickou lidovou osvobozenou frontou“ (AFPFL), či hledat jinou alternativu. Rozhodující bylo stanovisko Mountbattena, jenž se stejně jako v indickém případě stavěl proti churchillovským zastáncům imperiální tradice. Jeho argumenty – AFPFL v rozhodující fázi barmské kampaně dobře spolupracovala v japonském týlu s britskou diverzní skupinou (*Force 136*) a není důvodů, proč by se tato spolupráce neměla prosadit na širší základně – jistě příliš zjednodušovaly, ale sám princip byl správný.

Bílá kniha z května 1945 pro Barmu plánovala pluralitní demokracii, nikoliv nadvládu jedné politické strany, ale ve svém postupu se labouristická vláda stále více řídila realitou, a tou byla faktická hegemonie AFPFL a silný neklid mezi aktivní částí obyvatelstva („hněv v Barmě“) pod známým heslem „nezávislost již dnes“. V tomto rámci se i smířila s faktem, že vůdce AFPFL Aung San hlásá extrémní socializační program.¹²¹ V roce 1946 byli zástupci AFPFL povoláni do guvernérovy rady; v lednu 1947 uzavřel Attlee s Aungem Sanem základní dohodu o nezávislosti; v dubnu se konaly volby, které podle očekávání skončily totálním vítězstvím AFPFL; a 4. ledna 1948 byla oficiálně vyhlášena Barmská unie.

Nyní se rychle odhalil kontrast mezi radikálně-nacionalistickými sklony elity AFPFL a jejím poznáním, že je smrtelně ohrožena zleva, a bude proto bezpečnější se s „kolonialisty“ zcela nerozcházet. Komunisté se totiž na partnerství s AFPFL dívali standardním prizmatem – budeme s vámi spolupracovat jen potud, pokud je to pro nás výhodné, potom, pokud se nám nepodřídíte, půjdeme proti vám. Spekulovali s tím, že zavraždění Aunga Sana a dalších pěti vůdců Ligy jejich pravicovými odpůrci (19. července 1947) je ideální příležitostí pro uplatnění vedoucí role ve stylu *Viet Minhu*. Měli v AFPFL mnoho stoupenců, včetně jádra bývalých Aung Sanových partyzánů, a nová rangúnská vláda i Socialistická strana, představující jádro AFPFL, nebyly jednotné. Navíc bylo pro komunisty i výhodné, že vedle antagonismu „Barmánci–Číňané“ existoval také antagonismus jiného typu, mezi etniky obývajícími malé pohraniční státy (Karenové, Šanové aj.) a Barmánci.

To, co se obvykle, ale zvláště v podmínkách třetího světa nepřesně nazývá „občanskou válkou“, začalo vlastně nazítí po vyhlášení nezávislosti. Komunisté ovládali centrální oblasti,

¹²¹ Na sjezdech AFPFL v lednu 1946 a květnu 1947 formuloval Aung San principy „kontroly a omezení kapitalismu“, které byly ještě radikálnější než tehdejší „programy národní fronty“ v satelitních zemích: (a) znárodnění „všeho důležitého průmyslu a výrobních prostředků“, (b) „půda do rukou těch, kdož na ní pracují, nesmí být velké pozemkové držby“, (c) nesmí být politických organizací „mimo organizace státní“, atd. (R. M. Smith, /ed./, *op. cit.*, str. 93–100.)

z jihu se k Rangúnu blížily oddíly Karenů. Ve zdánlivě beznadějně situaci však U Nu, ministerský předseda a vůdce socialistů, prokázal velkou obratnost. Zpočátku, ve snaze komunisty usmířit, vyhlásil „program jednoty levice“. Slíbil v něm především „postavit politické a ekonomické vztahy se sovětským Ruskem a demokratickými zeměmi východní Evropy (*sic*) na stejnou úroveň, jakou mají naše vztahy s Británií a USA“, a také „vytvořit Ligu pro propagaci spisů marxistických autorů, jako samého Marxe, Engelse, Lenina, Mao Ce-tunga, Dimitrova“.¹²² V praxi však, stále zaštitěn marxistickou i populistickou rétorikou, U Nu obrátil socializační program v nástroj „barmanizace“. Zestátněním, pozemkovou reformou a zrušením dluhů postihl především čínské a indické kompradory-lichváře. V rámci nepopulárních, ale nevyhnutelných úsporných opatření očišťoval státní aparát od nových aristů s levicovým profilem, ale bez odborných kvalit atd. Když mezi komunisty propukly ozbrojené boje – tzv. Bílé vlajky se střetávaly s *ultras*, tzv. Rudými vlajkami – bylo o vítězství vlády v občanské válce rozhodnuto.

Můžeme jen hádat, nakolik pomohla těsná spolupráce mezi Socialistickou stranou a Labour Party, aby Britové využili tradičního vlivu mezi nebarmskými národnostmi a přivedli je od zbraní k jednacímu stolu. Víme však, že U Nu se zřekl levicové zahraničněpolitické orientace, a Londýn i země Společenství na to reagovaly udělením potřebné hospodářské i vojenské pomoci (od roku 1949). Nebylo to partnerství ideální. U Nu i barmští nacionalisté nepřestali nikdy Londýn podezírat, že si drží v podobě Karenů druhé železko v ohni; a občasné akce britských a jiných dobrodruhů v pohraničních oblastech tato podezření živily a byly asi i hlavním důvodem, proč U Nu později vsadil na standardní neutralismus. Ale když vypukla korejská válka, stála Barma v protikomunistickém táboře.

Britská výhra v Malajsku

Hrála-li v Barmě etnická otázka významnou roli, pak v Malajsku byla její role vpravdě rozhodující. A zde se také nejostřeji projevoval kontrast typický pro většinu jihovýchodní Asie. Odhlédneme-li od mizící indické menšiny a její hlavní, kompradorsko-lichvářské složky (tzv. *četyarů*), Číňané byli zprostředkovateli mezi západními zájmy a parazitickými potřebami feudálních elit sultanátů a zcela ovládali místní trh a řemeslo. V Singapuru a dalších centrech převládali i početně, ale také na převážně etnicky malajském venkově tvořili prvořadou sociálně-ekonomickou složku: kromě *kuliů* na plantážích a v dolech to byli především nejchudší rolníci, tzv. *squatters*, kteří se v půlmilionové mase usadili v dosud pustých končinách na pokrajích džunglí. Tomu odpovídala i politická specifika. Zaostalejší Malajci byli poslušni svých tradičních vládců, jimž vyhovovala forma „nepřímé“ britské vlády, která jim odedávna zajišťovala ochranu a zároveň i plnou vnitřní autonomii. V čínském městském prostředí určovali od války tón komunisté, mající významného, byť ideologicky nestandardního spojence, čínské *tongy*, zejména tajnou společnost Miu Yuen.¹²³

¹²² Smith /ed./, *op. cit.*, str. 101–103. Podrobně viz B. Lintner, *Burma in Revolt. Opium and Insurgency Since 1948*, Boulder, Colo 1994.

¹²³ Miu Yuen se tradičně obohacovala vydíráním kompradorů v Singapuru a Penangu, ale od konce 30. let je i nutila k financování komunistů (nejprve proto, že důsledně bojovali proti Japoncům). Jejich účinnou „přesvědčovací metodou“ byla známá praxe *tongů* v kuomintangské Číně – uřezávání uší neposlušným.

Britská labouristická vláda si po válce zkomplikovala situaci chybnou reorganizací. Ta byla „velkomyslná“, s cílem „učinit Malajsko progresivní, sjednocenou zemí“ – a také byla inzerována jako rozchod s konzervativní zásadou „rozděl a panuj“, jako nová politika „sjednot a odejdi“.¹²⁴ Poté, co byli sultánové přinuceni vzdát se svých prerogativ ve prospěch britské koruny, byla (1946) vytvořena Malajská unie, v níž devět dosud polonezávislých států ztratilo svou autonomii a bylo spojeno s „čínskými“ Singapurem a Penangem do jednoho celku, v němž měla platit rasová rovnost.

Ale co odpovídalo duchu labouristické doktríny i doby, se pro stabilizaci nehodilo. Zatímco malajské elity byly pohoršeny – v této atmosféře hněvu také vznikla v květnu 1946 jejich Sjednocená malajská národní organizace (*UMNO*) –, šli čínští radikálové za komunistickými „vyššími cíli“. Pro Brity bylo také pohromou, že i zde za války jejich *Force 136* vycvičila a dobře vyzbrojila několikatisícovou Malajskou lidovou protijaponskou armádu (*MPAJA*, bez ohledu na jméno prakticky složenou z Číňanů), která se nyní stala nástrojem komunistů proti nim. Straničtí agitátoři učili muže *MPAJA*:

*Půjdeme (zpět) na kaučukovníkové plantáže, do cínových dolů a odtud je (Brity) budeme chytat do pastí. Budeme je sestřelovat z jejich džípů, za tmy jim podřezávat krky, otrávíme jim studny a spálíme jejich statky. Japonci je vyhnali. Nyní přišli zpět, myslí si, že si vezmou, co se jim líbí, a zbytek dají těm Malajcům, kterým se za Japonců tak dobře dařilo; a Číňanům zbude dřít jako soumaři, tak jako dřívě.*¹²⁵

Na první pohled měli komunisté poměrně lehký úkol. V červnu 1947 zůstalo z původně čtvrtmilionové britsko-indické pozemní armády pro jihovýchodní Asii (*ALFSEA*) méně než 30 000 mužů a londýnská politika úspornosti blokovala pokusy, aby byl tento stav zvýšen verbováním indických Gurkhů. Komunistický scénář však nemohl počítat s lidským fenoménem selhání, jenž se v tomto případě týkal dalšího „Robina Hooda“, generálního tajemníka Loi Teka. Původem Vietnamec, podobal se hodně Ho Či Minovi, včetně jazykových znalostí. „Sloužil straně“ v Šanghaji, studoval v SSSR i Francii a na počátku 30. let jej *Komintern*a vyslala do Singapuru. Po válce však – ať již v důsledku frakčních sporů či z jiného důvodu – přešel do britských služeb. Komunisté ho nakonec „odhalili“ jako dlouholetého agenta Britů i Japonců a také mu připsali minulé pohromy.¹²⁶ Ale dezerce Loi Taka je hodně oslabila a *MPAJA* byla schopna jen izolovaných útoků. Teprve v dubnu–květnu 1948 – tedy současně s krizí v Barmě a poté, co stranický ÚV nabyl dojmu, že kombinace stávek v dolech, vražd i zhářství na plantážích začíná působit na obyvatelstvo – vyšly výzvy k všeobecnému povstání.

Na rozdíl od „ztrátové“ Barmy byl Whitehall v Malajsku mimořádně ekonomicky zainteresován. Již před válkou hrála tato kolonie (i se Singapurem) „centrální roli ve vyrovnávání imperiálního obchodu“, byla považována za britský „dolarový arzenál“.¹²⁷ Po válce se význam

¹²⁴ Aldrich /ed./, *op. cit.*, str. 312.

¹²⁵ M. Bosse, *Fire in Heaven*, str. 357. Podrobně viz A. Short, *The Communist Insurrection in Malaya*, London 1975; R. Stubbs, *Hearts and Minds in Guerilla Warfare: The Malayan Emergency 1948–60*, Oxford U. P. 1990.

¹²⁶ Již v létě 1942 byl Japonci v Singapuru pozatýkán téměř celý ÚV. Brzy nato v jeskyních u Kuala Lumpur zahynuli Tan Sun, velitel *MPAJA* importovaný z komunistické Číny, čtyři političtí komisaři a snad celý zbytek „staré gardy“.

¹²⁷ Například v roce 1937 činil britský dolarový deficit 591 milionů, kdežto Malajsko mělo díky exportu cínu a přírodního kaučuku přebytek ve výši 247 milionů. (Aldrich /ed./, *op. cit.*, str. 308–309. Podrobně A. P. Dobson, *The Politics of the Anglo-American Economic Special Relationship*, London 1990.)

Malajska zdvojnásobil: bez exportu jeho kaučuku a cínu do USA bylo britské finanční ozdravení těžko myslitelné.

„Organizační chyba“ s Malajskou unií byla 1. února 1948 napravena zákonem o Malajské federaci, jenž prakticky znamenal přijetí všech výhrad Malajců, kteří nechtěli mít s Číňany nic společného. Zákon znovu oddělil „čínský“ Singapur jako samostatnou korunní kolonii, ve federaci ponechal sice silný prvek centralismu, ale zvýhodnil malajskou národnost a alespoň zčásti obnovil autonomii sultanátů. Na komunistickou výzvu odpověděl vysoký komisař pro jihovýchodní Asii Malcolm MacDonald v červnu vyhlášením stavu obležení.

I nyní se ovšem velikost britského nasazení nedala srovnat se silami, které potom Sověty vrhaly proti revolucím ve svém impériu. Vždyť celá strategická rezerva, kterou měli k dispozici britští náčelníci štábů (*COS*), činila pouhé tři brigády, a z toho byla proto do Malajska vyslána – jako posila ke čtyřem tam umístěným plukům – jen jediná; další brigáda sem pak byla přesunuta z Hongkongu. Jakkoliv velká byla ekonomická (a zvláště se vznikem ČLR) i strategická cena této britské državy, v Londýně přesto stanovili, že „Malajsko se nesmí stát bezednou jámou, do níž budeme vlévat všechny naše rezervy“.¹²⁸ Právě tato skutečnost byla základním důvodem, proč se likvidace povstání táhla až do roku 1960.

Ale i když lze nad úsporností položit otazník – zda utrpení obyvatelstva nemohlo být kratší – postup Britů v samém Malajsku byl promyšlený. Prvním cílem byla pevná kontrola měst policií a dobrovolníky rekrutovanými hlavně z řad Malajců (*special constables*). Potom, zejména od roku 1950, byl komunistický vliv mezi Číňany na venkově podlomen rozdělováním půdy i jejich usazováním v tzv. nových vesnicích. Zároveň postupovaly speciální jednotky od jihu k severu a systematicky izolovaly povstalce v džungli. Časem se i vytvářely podmínky pro politické urovnání, slábly bariéry mezi Barmánci a Číňany. Malajská *UMNO*, která kolem sebe soustředila jádro nového „politického národa“, nejen nalézala spojence v Indech (Malajský Indický Kongres), ale zřeknutím se přímočaré protičínské animozity si získávala i sympatii čínských kompradorů–„otců“, byť stále ještě vystrašených hrozbou msty „synů“–komunistů. Od počátku roku 1949 pracoval koordinační výbor vůdců obou etnických složek.

V době, kdy vrcholila korejská válka a kdy *Viet Minh* plně demonstroval svou sílu, bylo již o výsledku v Malajsku prakticky rozhodnuto. Byl to onen základní rozdíl – většina obyvatelstva s britským úsilím sympatizovala, zúročily se výhody „promalajského“ federativního uspořádání –, který odlišil malajský vývoj od vietnamského. Tam sice nejprve Francouzi a pak Američané sahalí k obdobným vojensko-administrativním opatřením, ale ač vynaložili nerosovatelně více sil i prostředků, neuspěli. Především právě pro šťastný výsledek v Malajsku bylo také období 1945–1957 charakterizováno jako poslední jasný „britský moment v jihovýchodní Asii“.¹²⁹

¹²⁸ Aldrich /ed./, *op. cit.*, str. 318–321. Přehledně viz K. Hack, *Defence and Decolonisation in Southeast Asia: Britain, Malaya and Singapore, 1941–1968*, London 2001; R. Stubbs, *Hearts and Minds in Guerilla Warfare: The Malayan Emergency, 1948–1960*, Oxford U. P. 1989.

¹²⁹ Aldrich /ed./, *op. cit.*, str. 312–313, 326–327. Cf. i D. K. Bassett – V. T. King /eds./, *Britain in South East Asia*, Hull 1986, zvl. str. 88.